

РАСУЛ Х1 АМЗАТОВ
«ВЕРА ВАСИЛЬЕВНА»

ДАРСИЛ МУРАДАЛ:

- *Расул Х1амзатил творчествояльбулгун лъай -хъвай гъабизе;*
- *ц1алдохъабазул калам цебет1езабиялда т1ад х1алт1и;*
- *тарбия къеялъе замана х1алт1изаби.*

ЭПИГРАФ:

Дун вач1ун вук1ана габ дунялалде

Гьудулльиялъегун гьунльиялъе.

Диль гьеч1о тумманлъи, диль рохел буго.

Бакьулгун, ц1адулгун, чильиялъулгун.

Расул Х1амзатов

Тіоцебесеб хіалтіи

Суал

Жаваб

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.

Кіиабилеб хіалтіи

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

Къимат

ТЕСТОВИЯБ Х1АЛТ1И

1. Киданиги херлъулареб жо?

2. «Ва дир к1удияв х1аким, гьадаб цо маг1арда дида вихъана ани1го чухъугун цо гьит1инав вехъ». Асар хъвазе ва цив гьезда ватарав вас.

3. Кинаб асаралдаса росарал гьал суратал?

«Вас хвасар гьавуралъухъ ханас кьолеб бук1араб ханлъиялдасаги ханасул ясалдасаги инкар гьабура бах1арчи».

4. Кинаб асаралда бакъулъаги вухъун вацас вац къурулъе виччарав?

5. Кинаб литературияб маргъаялъул эпиграфлъун босун бугеб гьаб кици:

«Бергъарасул къуваталдаса, къурасул г1акълу бергъуна».

6. Лъица хъвараб ва кинаб асаралда йигей бецай,
х1икматай, ц1ар раг1арай устар.

7. Кинаб асаралда йигей бечедав нуцаласул яс
мискинав чиясул рокъое яч1арай

..... , к1ертгун яч1ун,

Ч1ибирикъил гъанийила,

Гъав гурони вокъиларин,

Къун раг1игун, ч1арайила.

8. Хадуселл раг1абазул автор хъвазе:

«Зах1мат бихъич1ого, рах1ат бокъарас

Бекъич1ого лъилъе, ниль гъеч1ого, хур».

9. «Макъиль г1адин рак1алде щола дида дунго
лъимерлъун вук1араб заман».

10. Кинаб асаралдаса гьал суратал?

«Гъизляралъул базар-къот1ноб къаданир кирничалги
лъун, къохъол хъабчилъ черхги жемун къижарал
х1алт1ухъаби».

11. Лъил раг1аби:

«Мун гъоболлъухъ рецт1а ч1ух1аб къавут1а,
Къойил вац1аниги, мун ч1алг1унареб»?

- 1) *Рак1 (бицанк1о)*
- 2) *«Ганч1ил вас»*
- 3) *«Лъабго гъунар гъабрав бах1арчи»*
- 4) *«Къуруль хут1арав Г1али» (халкъияб кеч1)*
- 5) *Ц1. Х1амзат «Гъалбац1ги Г1анк1ги»*
- 6) *Г1. Хачалов «Шахламаз»*
- 7) *Г1. Мух1амад «Ч1ибирикъ»*
- 8) *Их. Г1алих1ажияв*
- 9) *А. Гъапуров «Дир г1умру»*
- 10) *Г1. Иминагъаев «Х1алт1ухъанасул г1умру»*
- 11) *Ц1. Х1амзат «Гъудуллъи лъилгун кквелелб».*

*Расул Х1амзатов гъавуна 8
сентябралда 1923 соналъ Хунзахъ
районалъул Ц1ада росулъ. Гъев
гъавуна Ц1адаса Х1амзатил
хъизамалда, гъев
ккола Х1амзатил лъабабилев вас.
Расулил к1иявго к1удияв вац
рагъдаса вуссунаро.*

*«Дица т1оцебесеб кеч1 гъабуна 11 сон барав гъит1инв
васас, рагъида т1амун бук1араб оцол т1омода т1адги
вегун. Хадуб дица гъабуна чанго кеч1 дирго школалде,
учительзабазде.*

*1940 абилеб соналъ Буйнакс шагъаралда педучилище
лъуг1ун хадуб, цеве дун ц1алулев вук1араб школалда
цо дагъаб мехалъ учительлъун х1алт1ана. Гъениб
гъанже гъоркъохъеб школа буго, гъелда дир инсул ц1ар
лъун буго».*

Расул Гамзатов

*«Т1оцебе басмаялда дир
кеч1 бахъана анкъабилеб
классалда ц1алулев
мехаль. Гьелдаса хадур дир
куч1дул районялул
газетазда рахъизе
байбихъана».*

*Т1оцебесеб куч1дузул т1ехъ «Бух1араб
рокъиги къварараб ццинги»гъесул бахъана
1943 сональ. Рагъулал соназда хъварал
куч1дузулъ гъес хъвалеб бук1ана
бах1арчилиялъул х1акъалъуль. Къого сон
бараб мехаль Дагъистаналъул
хъвадарухъабазул союзалъул членлъун
х1алт1ана.*

*Росун жиндирго куч1дулгун Расул ана
Максим Горькиясул ц1аралда бугеб
Литературияб институталде ц1ализе.
1950 сональ Расулица лъуг1изабуна
литературияб институт.*

Расулил ч1ужу Пат1имат.

Гъей хвана 2000 сональ.

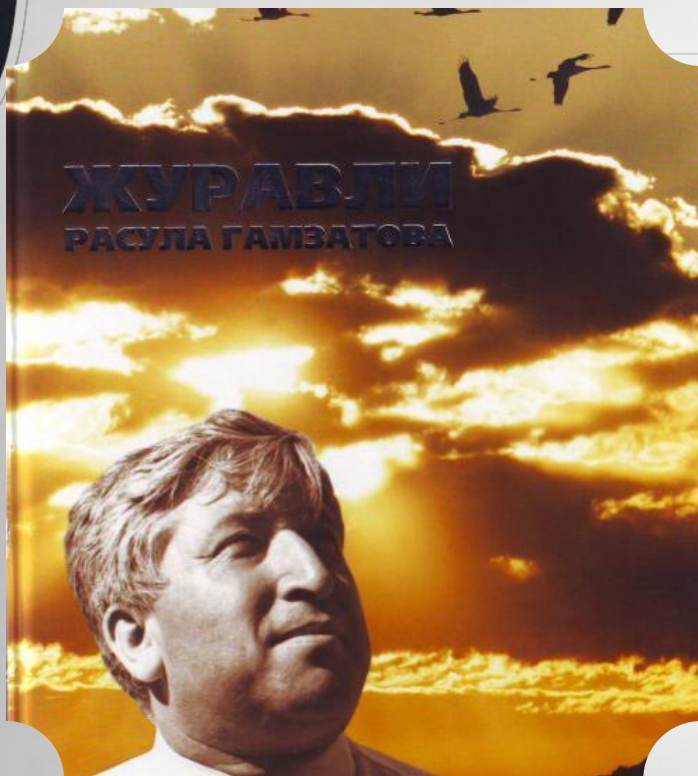
Гъесул руго лъабго яс Зарема,

Пат1имат , Салих1ат.

Гъабсаг1аталь Салих1ат

х1алт1илей йиго эбелалъул

ц1аралда бугеб музейлда.

*Г1урус мац1алда гурелги
Расулил асарал русинарун
руго бат1и-бат1иял
х1укуматазул мац1аздеги.
Гъединго Расулил куч1дул
ах1ула сценаялда
коч1охъабазги.*

*2003 соналъ дунялда бищунго
мангъурав маг1арулазул
цевехъан Расул Х1амзатов
нилъедаса ват1алъана. Жив
хваниги Расулица нахъе тана
абадиялъго к1очонарел асарал.
Хваниги гъев нилъер рек1ель
ч1аго вуго .*

*Елизавета Матвеевна
Семенюк. 1930 соналдаса
х1алт1ана Рихъуни росуль
учительлъун. 1942 соналдаса
нахъе х1алт1ана
директорлъун.*

РАГ1АБАЗУЛ БАЯН

❖ *Г1азизаб- гъайбатаб, жирияб.*

❖ *Нуха – нух*

❖ *Бугътанал – мац1 гъаби, гъеч1еб мунагъ т1адлъей.*

❖ *Панаяб – бух1аяб.*

❖ *Коммунарал – политрукал*

❖ *Кулак-бугеб щинаб бечелъиги нахъе бахъун росу тун, рит1арал чаг1и.*

❖ *Рейхстагалъул къед – Берлиналда фашисталзул х1укумат жаниб бук1араб
минаялъул къед*

Вера Васильевна

Дида лъала, эбел цо йик1унейлъи,

Цогияз кидаго гъей хисунгут1и.

Амма дир г1умрудул х1исаб гъабидал,

Йиго цоги ч1ужу цее яч1уней.

Анкъго сун бук1ана, рак1алда буго,

Рик1к1ада маг1арухъ, г1азизаб росуль,

Жийго эбел г1адин, мац1 чияр г1адан

Чияр васасухъ – дихъ балагъарай куц.

Гъеб хинаб балаялъ нуха реглана

Киналго глумрудул нухазулъан дун.

Кинго к1очонаро т1егъ гъунеб гъвет1ги,

Дир гъажалда лъураб тамахаб кверги.

Вера Васильевна, г1азизай гъалмагъ,

Т1оцебе г1урус дарс дие ц1аларай.

Къого хасел ана нижер росулъе

Москваялдаса мун яч1аралдаса.

Г1емераб мех бана, лъач1о дур къимат,-

Киг1ан кьо бихъараб, къварилъи лъараб.

Къисматалъ гъабич1о щибниги гурх1ел,-

Гъанжеги бук1уна дир рак1 гъелъ унтун.

Дир школ бух1ана сардилъ кулаказ,

Дур гордал гъурана гъезул ганч1аца,-

Дагъабги к1удияб ккезе бахъана,-

Комсомолаца мун гъаюна хвасар.

Хирияй, бишунго бах1арал сонал

Бец1аб муг1рул росуль т1амуна дуца.

Бец1ал руччабазул гьерсилал май1аз

Гъабихъги корохъги какулаан мун;

Бот1рол рас бахчизе чохт1о-к1аз гьеч1ей

Дуде аск1ор ясал рит1иларилан.

Цогиги рук1ана дозул бугътанал,-

Бич1чи и цвеч1ел гьезда т1аса лъугъа мун.

Радал, бакъанида Севералдехун

Дуца угъулаан панаяб х1ухъел.

Паиманал лаж1затаз маг1арул росулъ

Г1емерго щолаан дуда рак1алде:

Ра к1 урхъараб Москва, Арбаталъул къват1,

Т1угъдузул тукада дандбит1араб рукъ;

Т1инч1ги ун хут1араб х1инч1алда фелълъун,

Мун рокъой ах1улей х1асратай эбел;

Ва гьелъул макъаби, маргъабаль г1адал,-

Г1асиял къураби, ч1ах1иял борхъал,

Бидул ц1урал хунжрул ва гьезда гьоркой

Микъабго рахъальан сверун ккурай мун.

Вера Васильевна, зах1мат бук1ана,

Амма дуца кинго, кверал рорхич1о.

Дур каранль бук1ана багъадураб рак1,

Дур рек1ель бук1ана багъадураб къасд.

Мун релълун йик1ана, дир рек1ел гьудул,

Бокъун къалде арав рагъухъанасда,

Яги къоабилелъ муг1рузде шварал

Баг1арал полказул коммунаразда.

Дулъ бук1ана канлъи, цо кули гуреб,

Кинабго дуниял гвангъизабулеб,

Россиялъул канлъи, Москваялъул ц1ва,

Тушбаби риххулеб, гьудул вохулеб!

Ва хасалил сардаз квачараб рокъоб

Мукъсанаб канлъухъе дуца ц1алана:

Муг1рул лъималаца т1оцере хъварал,

Бищунго г1адатал г1урус раг1аби.

Гъеб щибаб раг1иялъ нижер бадиса

Борхана азарил соназул пардав.

Нижеда бихъана партабаздасан

Гъайбатаб г1умрудул г1ор щвараб чвахи.

Ниж г1уна, г1емерал сонал роржана,

Нижеца г1асиял муг1рул рахана.

Г1азизай эбелалъ кинигин, дуца,

Квер босун, сапаралъ ниж т1орит1ана.

Дуца куркъбал гьурал ц1алдохъабаца

Ц1ар бугеб лебалаб нух нахъа тана.

Ц1ия-ц1ияб къокъа г1езабулаго,

Дир г1агараб росуль дур рас хъах1лъана.

Дур ц1алдохъабаца – маг1арул васаз

Ротаби гъужумалъ цере рачана.

Рейхстагалъул къеда бег1ераб хечалъ,

Жал Хунзахъа ругин, гъулбас гъабуна.

Дур ц1алдохъабаца, ц1умаллъун роржун,

Ц1вабзахъе цвезег1ан т1авап гъабуна,

Ва океаналъул карачалаби,

Гучал китаз г1адин, рикъизаруна.

Дур ц1алдохъабаца – мун ч1ух1уларииц,

Ч1ег1ерг1орда цебе сангар гъабуна,

Ва бец1ал росабаль колхочаг1азе

Коммунизмаялъул ц1аял ракана.

Дора Москваялъул институтазда

Дарс ц1алулел руго дур ц1алдохъаби.

Ц1ороберал рафал г1алимзабазулъ

Г1адамаз рик1к1уна дур ц1алдохъаби.

Вера Васильевна, кинаб дуниял

Дур дарсаз рагъараб нижер беразе!

Киб бак1алде щвеч1ел унго дур х1анч1и,

Улбузда, муг1рул тун, къват1иб бак1 лъач1ел.

Амма кир щваниги, щивасул рек1ель

Бук1уна росуги, хаслихъе мехги;

Керчал гьут1буздаса гъунед т1амахги,

Гъажалда т1ад лъураб тамахаб кверги.

Рак1алда бук1уна нилъер школа,

Бищун нахъа росуль сунед дур чирахъ,

Баг1араб щакъиялъ лъурал къиматал,

Щивасул классгин щивасул парта.

Дол партабазда нахъ г1одорги рук1ун,

Г1исин лъимал г1адин, руго ниж урхъун:

Нахъеги ц1идасан духъ г1енеккизе,

Ц1умур къабизег1ан, духъ балагъизе.

Доскаялде рахъун дарсал рицине

Ва масъалабазе жавабал къезе:

Пушкин рақалдасан дарфан ҷалализе

Ва Маяковский такраф гъавизе.

Вера Васильевна, киган гъуинго

Гъанже дур хлакълъуль васаз бицунеб:

Цояца абула урхъарай яцин,

Цогияз абула эбел йигилан....

Дида лъала, эбел цо йик1унейлъи,

Цогидаз кидаго гъей хисунгут1и,

Амма киназулго рак1алъ абула,

К1иабилей эбел йигин мунилан.

Суалал ва т1адкъял:

- Дагъистаналда ц1ияб г1умру г1уц1изе: школал рагъизе, больницаби х1алт1изаризе, хурухъанлъи, ахихъанлъи цебет1езабизе лъихъа бажарулеб?*
- Дол соназда маг1арухъ х1ажатал махщалилал рук1аралищ?*
- Щиб кумек гъабураб нилъее г1урус халкъалъ?*
- Вера Васильевна киса щий кколей? Щай гъей маг1арухъе яч1арай?*
- Дандеккун х1исаб гъабе, кинаб г1умру гъелъул бук1араб Москваялда ва маг1арухъ.*
- Щай гъель т1аде босараб х1инкъараб, зах1матаб г1умру?*
- Кинаб х1асил гъелъул ккараб?*

- Вера Васильевна да кинал зах1малъаби дандч1варал маг1арухъ?*
- Лъица гъелъие кумек гъабураб?*
- Г1урус мац1 малъиялъул кинаб к1вар бук1араб ва гъанжеги бугеб?*
- Гъабсаг1ат т1олабго ц1алиги авар мац1алда бачун г1урус мац1алдаса инкар гъабуни, щиб ккезе бугеб? Мисалал раче.*
- Щай поэтас жиндирго т1оцеесеи г1урус учительницаялда к1иабилей эбелилан абулеб?*

АДАБИЯТАЛЪУЛ ТЕОРИЯ

Художествияб асаралда жаниб цо предмет, лъугъа-бахъин яги ах1вал-х1ал цогидаб, ц1алулесда лъик1 лъалеп, гвангъун цебеч1езабизе к1олеб предметалда, лъугъа-бахъиналда, ах1вал-х1алалда данде ккола. Гъеб художествияб къаг1идаялда дандекквеян абула.

Масала: Вера Васильевнаги Дагъистаналде ун, жийго хут1арай гъелгъул эбел рельефинаюлей йиги «т1инч1ги ун хут1араб х1инч1алда», летчикалгъун рахъарал гъелгъул ц1алдохъаби «ц1умалгъун роржуна», рахуна т1адгъаваялде.

1.Расул Х1амзатов гъавурав сон?

а) 1923

б) 1925

в) 1932

2.Расулица т1оцебесеб кеч1 хъвана?

а) 7 сон байдал

б) 9 сон байдал

в) 11 сон байдал

3.Т1оцебесеб кеч1 печаталда бахъана:

а) 7 классалда

б) школа лъуг1идал

в) Буйнакскалде ц1алулеб мехалъ

4.Т1оцебесеб т1ехъалда ц1ар?

а) «Х1асратаб рокъьиги боркъараб ццинги»

б) «Рорхатал ц1ваби»

в) «Ват1аналде»

Жабал:

1. 1923

2. 11 сон байдал

3. 7 классалда

*4. «Х1асратаб рокъиги боркъараб
ццинги»*

Цо нухаль г1акълчиясухъе вач1ун вуго цо г1олохъанав вас .
Гъес къун буго цо гъадингояб суал: жинда кинабго лъалин ,
жинца киналго т1ахъалги ц1аланин, жинда лъалареб жоги
гъеч1ин, гъелдеги живго ругъунлъанин. Дуца бицейин дие
учителъ къвариг1уневииц?

Г1акълчи гъесда вельанила ва абунила: «Мун жиндихъе к1иго
къоялдаса вач1айилан, дица гъелъие жаваб къелин». Гъев нахъе
анила.

К1иго къоялдасан вас вач1анила г1акълчиясухъе. Гъес абунила.
Мун гъаб кагъатги босун айин, гъаб дуца цъезабе росулъе. Гъеб
росуги буго г1ор бахун добехун.

Г1урухъе щвейгун дуда гъенив ватизе вуго расачи , гъес щвезавилин мун дове. Хадусеб къоялъ радалго вахъун гъев щванила г1урухъе, гъенив гъесда расачи ватанила. Гъев расаялда рек1анила, ва унаго гъесда рак1алде щванила, нух кин батизе кколебали, жиндагоги лъалеб бук1инч1ила гъасда, расачиясда гъикъидал гъесдаги лъалеб батич1ила.

Гъев т1ад вуссун г1акъилчиясухъе вилълъанила, бит1араб нух лъазе бук1ине.

Гъесда г1акъилчияс абунила: «Гъелейин дур доб суалалъе жаваб» дуда кинабго лъалеб бугин, дуге гъеб лъазе ресги бугин, амма доб нух лъач1ин, дуге къвариг1ана гъеб бицунев чи. Кинабго жо лъазе ккани къвариг1уна учитель. Гъаб биценалъ бихъизабулеб буго киг1ан г1емер жо лъаниги учитель гъеч1ого щибго гъабизе бажарулареблъи. Учитель ккола – г1адан бит1арав нухде вачунев чи, г1умрудул т1оцебесеб къуч1 лъолев чи.

**МАХІАЧХЪАЛАЯЛДА ГІУРУС
УЧИТЕЛЬНИЦАЯЛЪЕ БАРАБ ПАМЯТНИК**

Учителасде

Дица щибаб кьояль бет1ер кьулула,
Лъай кьурав г1агарав учитель дуе.
Г1умруяль дие нух берцин гьабурав,
Гьайбатаб рак1алъул учитель дуе.

Дица щибаб кьояль баркала кьола,
Берцинаб, г1ащикъаб дур каламалъе.
Киналго дарсазухъ, дур гьунафалъе,
Гьел хъах1ал расазухъ хехго раккафал.

Дур гьурмада ругел рукк1алабазе,
Рик1к1ун х1ал к1олареб дур гьимиялъе.
Рорч1арал сардазухъ, зах1матал кьояхъ,
Саринг1ан х1айранал дур пикрабазе.

ДАРСИЦА ГЪАБУРАБ АСАР

Рокъобе х1алт1и

Гь. 129 – 133, насих1го ц1ализе.